

О. Бориславська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua/?d=680&i=&w=>.

10. Правознавство [Текст]: підруч. / В.Ф. Опришко, Ф.П. Шульженко, С.І. Шимон [та ін.]; за заг. ред. В. Ф. Опришка, Ф. П. Шульженка. – К.: КНЕУ, 2003. – 767 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/23163/>.

11. Нижник Н.Р. Проблеми державного управління в Україні [Текст] / Н.Р. Нижник // Університетські наукові записки. – 2007. – № 3 (23). – С. 14–19.

12. Куйбіда В.С. Принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування [Текст]: монографія / В.С. Куйбіда. – К.: МАУП, 2004. – 432 с.

13. Бальцій Ю. Функції виконавчих органів місцевих рад України: сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] / Ю. Бальцій // Юридичний вісник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravnik.info/2013-12-27-15-15-31/687-funkcii-vikonavchix-organiv-miscevix-rad-ukraini-suchasnij-stan-ta-perspektivi-rozvitku.htmloznavec.com.ua/period/article/9354/%DE>.

14. Батанов О.В. Функції територіальних громад як суб'єктів місцевого самоврядування в Україні [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Батанов Олександр Васильович; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 2000. – 21 с.

УДК 347.73

МЕТА ТА ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Солошкіна І. В.,

доктор юридичних наук, доцент

кафедри державно-правових дисциплін

юридичного факультету

Харківського національного університету

імені В. Н. Каразіна

Анотація: Стаття присвячена вивченню шляхів розвитку державної політики щодо розвитку ринку фінансових послуг, яка має на меті збільшення доступу до фінансових послуг, скорочуючи число тих, хто змушений відмовитися від їх використання в силу невинуватності високої вартості, яких-небудь дискримінаційних обмежень або невідповідності вимогам. Також, в основу розгляду проблемних питань покладено мету та форми регулювання ринків фінансових послуг в Україні

Ключові слова: фінанси, фінансова діяльність держави, фінансова послуга, ринки фінансових послуг, державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг.

Анотация: Статья посвящена изучению направлений развития государственной политики касательно развития рынков финансовых услуг, основная цель которых увеличение доступа к использованию финансовых услуг, сокращая число тех, кто вынужден отказаться от их использования из-за неоправданно высокой стоимости, каких-либо дискриминационных ограничений или несоответствия требованиям. Также, в основу рассмотрения проблемных вопросов легли цели и формы регулирования рынков финансовых услуг в Украине.

Ключевые слова: финансы, финансовая деятельность государства, финансовая услуга, рынки финансовых услуг, государственное регулирование деятельности по оказанию финансовых услуг.

Annotation: The article is devoted to studying the directions of the state policy concerning the development of financial services markets, the main purpose of which is to increase access to the use of financial services, reducing the number of those who are forced to abandon their use because of the unreasonably high cost, any discriminatory restrictions or inadequacies. Also, based on consideration of problem issues lay objectives and forms of regulation of financial services markets in Ukraine.

Key words: finance, financial state, financial services, markets, financial services, government regulation of financial services.

Основна мета державної політики щодо розвитку ринку фінансових послуг полягає в тому, щоб збільшити доступ до фінансових послуг, скорочуючи число тих, хто змушений відмовитися від їх використання в силу невинуватності високої вартості, яких-небудь дискримінаційних обмежень або невідповідності вимогам [1, с. 151].

Неминуче виникає питання: чим мотивована участь держави в регулюванні фінансових ринків? Основними причинами такого конгломерату є:

1) створення на фінансовому ринку єдиних власників, що володіють одночасно декількома фінансовими сегментами, які представляють продукти, що формують різні сектори фінансового ринку;

2) виникнення перехресних пропозицій або інтерес фінансових інститутів до перехресних пропозицій фінансових інструментів (продуктів);

3) необхідність у скороченні видаткової частини державного бюджету в сфері контролю й нагляду за відносинами на фінансових ринках, тобто їхньому регулюванні, особливо за умови підвищення якості ринків [2, с. 41–42].

Таким чином, сьогодні українська влада досить чітко усвідомлює роль та значення ринку фінансових послуг для національної економіки держави і розуміє, що він несе у собі потужний інвестиційний потенціал. Тому питання організації та функціонування ринку фінансових послуг останнім часом не виходять з поля зору найвищих органів влади та перебувають під їх пильною увагою.

Регулювання ринку фінансових послуг передбачає встановлення правил функціонування учасників ринку – споживачів фінансових послуг, постачальників та посередників.

Відносини, що виникають у зв'язку з наданням фінансових послуг споживачам, регулюються Конституцією України [3], Законом України «Про

фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», іншими законами України з питань регулювання ринків фінансових послуг, а також прийнятими згідно з цими законами нормативно-правовими актами. До таких можемо віднести: Цивільний кодекс України, Господарського кодексу України, Митний кодекс України, Закон України «Про господарські товариства», Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» та інші. Зазначимо, що вказаний перелік нормативно-правових актів, покликаних врегульовувати відносини, що виникають у зв'язку з наданням фінансових послуг споживачам не претендує на вичерпність.

Законодавче забезпечення діяльності на ринку фінансових послуг формує правове поле, де реалізуються інтереси всіх учасників, що забезпечує стабільність, законність усіх фінансових операцій та довіру, підвищує якість ринку і тим самим забезпечує зростання економіки країни в цілому. Державне регулювання діяльності на ринку фінансових послуг має покращувати інвестиційне середовище, забезпечувати справедливе ціноутворення та захищати інтереси споживачів [4].

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» метою державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні є:

- проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг;
  - захист інтересів споживачів фінансових послуг;
  - створення сприятливих умов для розвитку та функціонування ринку фінансових послуг;
  - створення умов для ефективної мобілізації та розміщення фінансових ресурсів учасниками ринку фінансових послуг з урахуванням інтересів суспільства;
  - забезпечення рівних можливостей для доступу до ринку фінансових послуг та захисту прав його учасників;
  - додержання учасниками ринку фінансових послуг вимог законодавства;
  - запобігання монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринку фінансових послуг;
  - контроль за прозорістю та відкритістю ринку фінансових послуг;
  - сприяння інтеграції в європейський та світовий ринки фінансових послуг [5].
- Державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг здійснюється через:
- ведення державних реєстрів фінансових установ та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг;
  - нормативно-правове регулювання діяльності фінансових установ;
  - нагляд за діяльністю фінансових установ;
  - застосування вповноваженими державними органами заходів впливу;
  - проведення інших заходів з державного регулювання ринку фінансових послуг.

Є. П. Бондаренко зауважує, що основною метою функціонування механізму державного регулювання ринку фінансових послуг має бути забезпечення єдності й сприятливих умов для розвитку та

функціонування ринку фінансових послуг, нагляду за фінансовим станом його учасників та додержання ними законодавства, захисту інтересів споживачів фінансових послуг. Повноцінна реалізація зазначеної мети передбачає виконання даним механізмом комплексу функцій, які становлять сутність його функціонального призначення, а саме:

- інституційної, що полягає у забезпеченні розвитку конкурентного середовища на ринку фінансових послуг, рівноправність учасників ринку, вільне входження та вихід з нього. Визначальна роль у цьому належить процесу розробки та прийняття законодавчих та нормативних актів;
- регулюючої, що передбачає здійснення регулювання процесу організації ринку фінансових послуг, регулюванню діяльності його сегментів;
- захисної, яка забезпечує захист від внутрішніх та зовнішніх загроз як ринку фінансових послуг в цілому, так і захист прав споживачів фінансових послуг зокрема;
- контрольної, спрямованої на виявлення порушень чинного законодавства та застосування заходів впливу до порушників;
- координаційної, що сприяє налагодженню взаємодії між регулюючими органами державної влади;
- інтеграційної – функції сприяння входженню у світовий фінансовий ринок [4].

Регулює діяльність на ринку банківських послуг – Національний банк України. Забезпечення стабільності грошової одиниці є його основною функцією. Він також сприяє підтримці стабільності банківської системи. Діяльність на ринку цінних паперів і похідних цінних паперів регулює Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку (НКЦПФР), а на інших фінансових ринках – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг) [5].

Г. В. Дмитренко, аналізуючи проблеми державного регулювання ринку фінансових послуг, до яких, на його думку, належать: недостатня координація дій між фінансовими регуляторами, що в процесі наглядової діяльності знаходить відображення в неузгодженості їх дій під час прийняття нормативно-правових актів, недостатній координації дій в умовах системних фінансових криз, недостатньому обміні інформацією та невідпрацьованості механізмів взаємодії під час нагляду за діяльністю фінансових конгломератів чи пов'язаних осіб, зазначає, що під необхідністю державного регулювання ринку фінансових послуг України слід розуміти взаємопов'язану систему форм, методів та інструментів впливу на учасників ринку фінансових послуг з метою забезпечення єдності і сприятливих умов для розвитку та функціонування ринку фінансових послуг з урахуванням інтересів споживачів цих послуг та вимог законодавства, що в цілому спрямовано на поліпшення інвестиційного клімату в країні [6]. А регулювання ринку фінансових послуг України, на думку науковця, полягає у впорядкуванні взаємодії та захисті інтересів його учасників шляхом встановлення певних правил, критеріїв і стандартів. Ефективний нагляд за діяльністю ринку фінансових

послуг є важливим інструментом, який разом з ефективною економічною політикою є основою фінансової стабільності в країні [6].

Не виникає сумнівів у тому, що державне регулювання ринків фінансових послуг повинно здійснюватися відповідно до встановлених зобов'язань і вимог діяльності споживачів та учасників ринків фінансових послуг з урахуванням його стандартів, державної реєстрації фінансових установ, ліцензування та нагляду за їх професійною діяльністю, захисту інтересів споживачів фінансових послуг [4, с. 42]. У цьому аспекті зазначимо, що державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг втілюється у таких формах, як:

- ведення державних реєстрів фінансових установ і реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг;
- нормативно-правового регулювання діяльності фінансових установ;
- нагляду за діяльністю учасників ринків фінансових послуг (крім споживачів фінансових послуг);
- застосування уповноваженими державними органами заходів впливу;
- проведення інших заходів з державного регулювання ринків фінансових послуг.

Традиційно під правовими формами державного управління розуміють урегульовані нормами права, відмінні за конкретними цілями і способом здійснення види діяльності держави (її органів) у відповідній сфері [7, с. 93]. В. В. Лаптев в якості форм державного управління виділяв види діяльності державних органів господарювання щодо управління економікою [8, с. 14].

Однією з форм державного регулювання ринків фінансових послуг згідно зі ст. 20 Закону [5] виступають ведення державних реєстрів фінансових установ та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг. У науковій юридичній літературі реєстрація і ліцензування у їх єдності розглядалися як засоби державного управління системою фінансових установ: В. Л. Кротюк вважає допуск юридичних осіб до діяльності на ринку фінансових послуг шляхом реєстрації та ліцензування напрямами державного впливу на систему фінансових установ [9, с. 52]. А оскільки управлінський вплив – це неодмінний і обов'язковий (завжди наявний) компонент управління [10, с. 7], то, підсумовуючи сказане вище, вважаємо цілком справедливими вказані судження, що дозволяють розглядати державну реєстрацію та ліцензування діяльності юридичних осіб як єдиний акт легітиматії.

І реєстрація, і ліцензування в адміністративному праві також розглядаються в рамках реєстраційного та дозвільного проваджень [9, с. 508-509].

З появою необхідності в сфері регулювання ринків фінансових послуг, а не їхніх окремих сегментів, виникає потреба в створенні великого державного органу, який візьме на себе функцію щодо регулювання ринків фінансових послуг.

Основними цілями регулювання ринків фінансових послуг є:

- захист інтересів громадянина і держави;

- залучення інвестицій і капіталу на фінансові ринки з урахуванням розвитку інфраструктури конкурентноздатних сегментів;

- зниження рівня неринкових інвестиційних відносин, що викликають ризик на фінансових ринках;

- формування вітчизняних роздрібних інвесторів за допомогою розвитку різних форм заощаджень;

- забезпечення дотримання всіх основних принципів інвестування;

- ліквідація економічно не обґрунтованих перешкод щодо зростання й розвитку ринків фінансових послуг;

- забезпечення стабільності з урахуванням інтересів всіх учасників ринків фінансових послуг;

- формування нового рівня довіри населення;

- персоніфікація гравців (учасників) на початковій стадії формування конкретного ринку;

- подальший нагляд за авторизованими фірмами, наприклад, з метою проведення перевірок платоспроможності, бухгалтерської звітності;

- забезпечення прозорості отримання доходу;

- контроль за дотриманням правил і законів

- відносин між учасниками ринків фінансових послуг;

- формування взаємин між державними органами й суб'єктами ринків фінансових послуг.

Існує кілька світових моделей регулювання ринків фінансових послуг:

- єдиний орган, що здійснює нагляд і низка інших органів, відповідальних за нормативне регулювання;

- єдиний орган, відповідальний за нормативне регулювання й низка інших органів, відповідальних за нагляд;

- єдиний орган, що здійснює нагляд і єдиний орган, відповідальний за нормативне регулювання;

- єдиний наглядово-регулюючий орган [11].

Головними цілями такого регулювання є:

- виявлення недоліків на ринку фінансових послуг;

- підтримка ефективних і впорядкованих сегментів ринку;

- захист споживачів ринків фінансових послуг;

- стабілізація фінансової системи й підтримка довіри й упевненості в її стабільності.

Аналізуючи наукові доробки, у сфері фінансових послуг, необхідно вказати на те, що організаційно-управлінські дії та регулюючий адміністративно-правовий вплив державних органів саме у сфері фінансових послуг дозволили більшості потужних держав світу не лише подолати кризові явища, але й досягти економічного зростання.

Тому в сучасному світі відносини на ринку фінансових послуг передбачають активну участь держави як керуючого, наглядового й регулювального органу. Цей суб'єкт управління системою установ фінансових послуг підрозділяється на безліч підпорядкованих органів, які наділені певними повноваженнями. Їм довірені функції контролю, за допомогою яких подібні суб'єкти здійснюють управління ринком фінансових послуг. Таким чином, процеси, що відбуваються в сфері фінансових послуг, можуть бути ефективно

врегульовані найчастіше лише за допомогою держави.

Важливість регулювання ринків фінансових послуг очевидна. Як правило, нерегульовані ринки можуть не давати результату, економічно оптимального, вигідного як для учасників самого ринку, так і для держави.

Форми й ступені регулювання будь-якого ринку різні й іноді навіть суперечать один одному, але, проте, існує якась світова модель регулювання. У всіх розвинених країнах ринки, у тому числі й фінансових послуг, неминуче піддаються регулюванню. Одним із напрямків удосконалювання регулювання ринків фінансових послуг є створення якісно нового законодавства в сфері фінансових послуг.

Основні недоліки чинного законодавства можна звести до такого переліку:

– відсутність чітких цілей і пріоритетів у законотворчості про цінні папери й ринки фінансових послуг, що не дозволяють повною мірою використати фінансове законодавство з метою економічного зростання й підвищення ефективності функціонування ринків фінансових послуг;

– розрізненість, дублювання й суперечливість правових норм, присвячених ринкам фінансових послуг, відсутність єдиного понятійного апарата, уніфікованих вимог до учасників ринків фінансових послуг і єдиних підходів до регулювання однотипних проблем, що виникають у різних частинах ринків фінансових послуг;

– нездатність реалізованої в законодавстві моделі управління ринками фінансових послуг, заснованої на множинності регуляторів і методів регулювання, ефективно управляти ризиками в умовах універсалізації діяльності компаній, ускладнення фінансових інструментів і «взаємопереплетінь» ризиків, характерних для різних видів діяльності;

– ігнорування в законодавстві питань підвищення конкурентноздатності й економічної ефективності діяльності професійних учасників ринків фінансових послуг, схем колективних інвестицій і емітентів цінних паперів;

– дисбаланс між вимогами законодавства й можливістю їхнього виконання, встановлення свідомо нездійснених вимог до учасників ринків фінансових послуг, непослідовність і суперечливість системи делегування повноважень державної влади саморегульованим організаціям і професійним об'єднанням професійних учасників ринків фінансових послуг;

– ігнорування у вітчизняному законодавстві нових тенденцій і норм у розвитку законодавства інших країн, вимог міжнародних стандартів у сфері ринків фінансових послуг й сформованих на глобальних ринках правил і звичаїв ділового обороту;

– відсутність системи «стримувань і противаг» при визначенні прав, обов'язків і відповідальності органів виконавчої влади, уповноважених здійснювати регулювання й нагляд за ринками фінансових послуг.

У зв'язку із цим А. І. Сирота підкреслює, що фінансові процеси не можуть бути поза сферою державних інтересів, для їх упорядкування держава запроваджує правове регулювання їх діяльності і

його різновид – фінансово-правове регулювання [12, с. 35]. Безпосередньо під фінансово-правовим регулюванням ринку фінансових послуг науковець пропонує розуміти упорядкування державою за допомогою фінансово-правових норм та інших правових засобів діяльності фінансових установ щодо забезпечення їх платоспроможності, встановлення чіткого переліку фінансових операцій, які вони мають право здійснювати, проведення фінансового контролю і нагляду за їх діяльністю з метою забезпечення стабільності і безпечності їх функціонування, захисту інтересів споживачів ринків фінансових послуг, створення сприятливих умов для розвитку і задоволення потреб ринкової економіки [12, с. 37]. Вважаємо, що таке визначення фінансово-правового регулювання діяльності ринку фінансових послуг є цілком прийнятним, оскільки воно досить змістовно розкриває основні сутнісні аспекти державної регулятивної політики у цій галузі.

З викладеного очевидно, що регулювання ринку фінансових послуг – це один з основних напрямків державної діяльності. Державне регулювання ринку фінансових послуг – це об'єднання в єдину систему певних методів і прийомів, що дозволяють упорядкувати діяльність усіх його учасників і операцій між ними шляхом встановлення державою певних вимог та правил задля підтримки рівноваги взаємних інтересів усіх учасників [13, с. 53].

Аналіз змісту основних термінів і категорій, які застосовується у Законі України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг» надає підстави стверджувати, що державне регулювання ринків фінансових послуг здійснюється для того, щоб:

- захистити інтереси споживачів фінансових послуг
- запобігти кризовим явищам.

При цьому законодавець вказує, що таке регулювання відбувається шляхом здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг. Отже, пріоритетним напрямком державного регулювання ринків фінансових послуг законодавець визначає захист прав та законних інтересів споживачів фінансових послуг.

На додаток до вищезазначеного вважаємо за доцільне відзначити, що поняття «захист прав споживачів» використовується для позначення низки правових явищ: пріоритетної сфери адаптації законодавства України до законодавства ЄС; сукупності правових норм, спрямованої на особливий, підвищений захист прав споживачів, які регулюють коло суспільних відносин щодо здійснення прав споживача в процесі придбання продукції або послуг, а у разі порушення цих прав – на їх захист; системи заходів для забезпечення поновлення порушених, невизнаних або оспорюваних прав чи охоронюваних законом інтересів споживача [14, с. 4].

Враховуючи той факт, що права та інтереси споживачів, які потребують належного захисту, передбачені різними галузями права (цивільним, адміністративним, кримінальним), під адміністративно-правовим захистом прав та інтересів споживачів фінансових послуг будемо розуміти

систему реалізованих за допомогою регулятивних і охоронних правовідносин активних заходів компетентних органів державної влади, спрямованих на недопущення, припинення або запобігання порушень прав та інтересів споживачів фінансових послуг.

Таким чином, з огляду на зазначене, маємо підстави відзначити, що державне регулювання ринків фінансових послуг України – це об'єднання в єдину систему певних форм, методів та інструментів впливу, що дозволяють упорядкувати діяльність всіх учасників ринків фінансових послуг і операцій між ними шляхом встановлення державою певних вимог та правил задля підтримки рівноваги взаємних інтересів, а також з метою забезпечення прозорості, надійності і відкритості та запобігання зловживанням і порушенням на ринках фінансових послуг.

Регулювання ринку фінансових послуг України полягає у впорядкуванні взаємодії та захисті інтересів його учасників шляхом встановлення певних правил, критеріїв і стандартів. Ефективний нагляд за діяльністю ринку фінансових послуг є важливим інструментом, який разом з ефективною економічною політикою є основою фінансової стабільності в країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шамрай І.А. Ліцензування банківських операцій як інститут банківського права України // *Держава і право: Зб. наукових праць*. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. – Вип. 24. – С. 191-196.
2. Сич Є. М. Ринки фінансових послуг [Текст] : навчальний посібник / Є. М. Сич, В. П. Ільчук, Н. І. Гавриленко - К. : «Центр учбової літератури», 2012. - 428 с.
3. Конституція України. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 30. – Ст. 141 із змінами.
4. Бондаренко Є.П. Механізм державного регулювання ринку фінансових послуг / Є.П. Бондаренко,

Д.М. Дмитренко// *Вісник Української академії банківської справи*. – 2010. – №2(29). – С. 41-45.

5. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Верховна Рада України; Закон від 12.07.2001 № 2664-III // *Офіційний вісник України*. - 2001. - № 32. - С. 82. – Ст. 1457 (код акту 19665/2001).

6. Дмитренко Г.В. Державне регулювання ринку фінансових послуг. // *Публічне адміністрування: теорія та практика. Електронний збірник наукових праць*. – 2013. – № 1(9) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2013-01\(9\)/13dgvrfp.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2013-01(9)/13dgvrfp.pdf).

7. Господарське право: Практикум / В.С. Щербина, Г.В. Пронська, О.М. Вінник та ін.; за заг. ред. В.С. Щербини. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 320 с.

8. Лаптев В.В. Правовое регулирование хозяйственных отношений. – М.: Знания, 1980. – 48 с.

9. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник для студ. юрид. спец. ВНЗ / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького / О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, С.В. Ківалов, В.Б. Авер'янов (відп. ред). – Т.1 – Загальна частина. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2007. – 591 с.

10. Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник. – 2-ге вид., допов. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 752 с.

11. Келли Джордан, Будущее регулирование рынка капитала в развитых странах: в широком контексте [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebrd.com/russian/downloads/research/law/lit12rl.pdf>

12. Сирота А. І. Напрямки фінансово-правового регулювання діяльності фінансових установ на фінансовому ринку України / *Фінансове право*. – № 1 (19). – 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ndi-fp.nusta.com.ua/files/doc/finansove-pravo/2012/2012_1sirota.pdf.

13. Еш С.М. Фінансовий ринок: навч. посіб. – 2-ге вид. – К.: Центр учбової літератури. – 2011. – 528 с.

14. Черняк О. Ю. Цивільно-правовий статус споживача у контексті адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право – Київ, 2011. – 20 с.